

Raskorak prakse i zakona

Crnogorski Zakon o osnovnom obrazovanju propisuje obavezno i besplatno obrazovanje za sve. Zvanični podaci, međutim, pokazuju da čak više od polovine romske i egipćanske djece školskog uzrasta nije obuhvaćeno tim obrazovanjem. Fakultet je do sada upisalo 13 Roma, dok ih je u srednjim školama oko 35

VAN ŠKOLE: Male šanse za bolju budućnost

Više od polovine Roma, Egipćana i Aškalija u Crnoj Gori nepismeno je i slabo se služe zvaničnim jezikom, pokazalo je istraživanje koje je 2006. godine, u nedostatku zvaničnih podataka, sprovedla kancelarija programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

Nezvanični podaci pokazuju da je stanje još gore. „Prema tim podacima čak 80 odsto pripadnika Roma, Egipćana i Aškalija su nepismeni i slabo se služe zvaničnim jezikom, što je nedopustivo”, kaže za *Monitor* **Ivana Jelić**, profesorica Pravnog fakulteta

u Podgorici. Isti podatak navodi se u vladinoj *Strategiji za poboljšanje položaja Roma u Crnoj Gori*, koja je donijeta 2007. godine. Vlada je prethodno, 2005. godine, usvojila Akcioni plan za implementaciju „Dekade uključenja Roma 2005 -2015” u Republici Crnoj Gori u kome se obavezala da preduzme neophodne korake u cilju opšteg poboljšanja položaja romske populacije.

PROPISI I MEĐUNARODNI STANDARDI: „Obrazovanje Roma suštinski je preduslov za njihovu integraciju”, smatra Ivana Jelić. Ona

podsjeća da zaštita prava Roma, Egipćana i Aškalija, pa i prava na njihovo obrazovanje, direktno potpada pod brigu međunarodne zajednice, s obzirom na to da nemaju status nacionalne manjine. „Države u kojima se oni nalaze treba da sprovedu u život odredbe međunarodnog prava koje se odnose na manjine”, objašnjava Ivana Jelić.

Radi se o mnoštvu međunarodnih propisa koji spadaju u takozvano „meko pravo”. „To su preporuke, smjernice, uputstva, ali ne i kogentne norme, osim onih koje se odnose na zabranu nasilne asimilacije, očuvanje života i tjelesnog

i duhovnog integriteta i zabrane diskriminacije”.

Među tim propisima su i *Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje*, koje je donio Visoki komesar za nacionalne manjine OEBS-a. Te preporuke daju prioritet obrazovanju manjina, naročito na maternjem jeziku.

Jer, kako je to komesar **Maks van der Štul** objasnio „jasno je da je obrazovanje neobično važan činilac očuvanja i produbljivanja identiteta pripadnika nacionalnih manjina”.

Haške preporuke državama preporučuju uvođenje posebnih mjera „tamo gdje je potrebno” da bi se ostvarilo aktivno pravo na obrazovanje. Decentralizacija obrazovnog sistema i učešće predstavnika manjina, a naročito roditelja, tretiraju se kao specifičan uslov za primjenu prava na obrazovanje. Preporučuje se, između ostalog, da nastavni plan treba da obuhvati ne samo učenje maternjeg jezika, već i manjinske kulture, tradicije i istorije. Takođe, većinski narod treba da bude upućen u osnove manjinskog jezika i kulture, da bi se ojačala tolerancija i multikulturalnost.

Okvirna konvencija Savjeta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995. godine koja obavezuje Crnu Goru sadrži i „posebna prava u domenu školstva”

za manjine.

PRAKSA: Izuzev odredbi o zabrani diskriminacije sadržanih u Ustavu, Zakonu o manjinama i Zakonu o zabrani diskriminacije, crnogorski Zakon o osnovnom obrazovanju propisuje obavezno i besplatno obrazovanje za sve, kako nalaže i *Međunarodni pakt*

Ivana Jelić: „Neophodno je uvesti dodatne konkretne mjere afirmativne akcije. To bi moglo biti pružanje besplatnog dnevnog boravka za djecu u osnovnim školama, besplatni udžbenici i dodatne besplatne pripreme za polaganje ispita na svim nivoima školovanja”

o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN. Zakon propisuje „da će se novčanom kaznom

kazniti roditelj ako dijete ne upiše u školu, odnosno ako dijete ne pohađa nastavu”.

Zvanični podaci, međutim, pokazuju da čak više od polovine romske i egipćanske djece školskog uzrasta nije obuhvaćeno tim obrazovanjem. Stopa upisa romske djece u osnovnu školu je oko 25 odsto, dok je kod ostatka populacije 100 odsto. Zvanično, Ministarstvo prosvjete i nauke kao razlog navodi siromaštvo te populacije i romsku tradiciju.

Problem, međutim, nije samo to.

Osim što Zakon propisuje simbolične kazne za roditelje koji ne šalju svoju djecu u školu, izgleda da je najveći problem, bar kad je riječ o obrazovanju romske djece, to što prosvjetna inspekcija ne radi svoj posao.

Prema podacima koje je u maju prošle godine od Ministarstva prosvje-

te i nauke dobila *Akcija za ljudska prava* od usvajanja Zakona o osnovnom obrazovanju 2007. godine pa sve do maja 2009. godine samo je jedan roditelj romske nacionalnosti sankcionisan zbog toga što njegovo dijete nije upisano

u školu ili zbog toga što je napustilo osnovnu školu.

U dopisu Ministarstva navodi se takođe da prosvjetna inspekcija „nije nikada posjetila izbjeglička naselja i utvrdila koliko djece osnovnoškolskog uzrasta koja u njima žive ne pohađa školu”.

Situacija se nije promijenila do danas, što je navelo koordinatorku programa nikšićkog *Centra za romske inicijative* **Faniju Deliju** da pozove Ministarstvo prosvjete i nauke da ako treba roditeljima zaprijetite i kaznom zatvora. „Da se radi o djeci druge manjine, sasvim sigurno bi škola i država reagovali. Smatramo da se više Ministarstvo prosvjete i nauke ne smije pravdati tradicijom Roma i siromaštvom.

JEZIČKA BARIJERA

Romi najčešće govore romski i albanski jezik. Najveći dio crnogorskih Roma vodi porijeklo sa Kosova. U egipćanskoj etničkoj grupi, pored crnogorskog, dominantan je i albanski jezik.

Romski jezik, ratifikacijom *Evropske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima*, od strane Vlade je prepoznat kao zaseban manjinski jezik ali nije uključen u sistem obrazovanja. Vlada to obrazlaže nedostatkom potrebnog nastavnog kadra i udžbenika i činjenicom da romski jezik nije standardizovan. Iako problem postoji već godinama, nijesu kreirane bilo kakve podsticajne mjere koje bi doprinijele formiranju kadrovskih potencijala i prevazilaženju problema standardizacije.

„Zakonom definisana mogućnost da oko 20 odsto obra-

zovnog programa iniciraju i uređuju lokalna zajednica i škola, uvažavajući lokalne specifičnosti, u slučaju Roma i Egipćana ne funkcioniše u praksi”, kaže za *Monitor* Aleksandar Zeković. On napominje da nije ništa učinjeno ni da se u obrazovanje uključe teme iz romske i egipćanske tradicije i kulture.

„Nedostaje odgovarajući vaspitno-obrazovni kadar za edukaciju na romskom jeziku i za oblasti romske istorije, kulture i tradicije. To je još jedna prepreka na putu ostvarenju prava na obrazovanje Roma, Egipćana i Aškalija”, smatra Ivana Jelić, profesorica Pravnog fakulteta u Podgorici.

Iz civilnog sektora predlažu da se u nižim razredima osnovne škole organizuje razredna nastava i na albanskom jeziku. Uvjereni su da bi na taj način romska деца bolje savladala gradivo i kvalitetnije naučila službeni jezik.

Ukoliko roditelj nema novca da plati za ovaj prekršaj, onda treba predvidjeti i kaznu zatvorom, jer smo svjesni da se nepismeno dijete kasnije ne može uključiti u društvo, a ponajmanje dobiti posao”, izjavila je ona.

Problem nije, navodi **Aleksandar Zeković**, istraživač kršenja ljudskih prava i izvršni direktor *Fondacije za stipendiranje Roma*, samo to što se romska i egipćanska djeca ne upisuju u osnovnu školu, nego i to što oni koji krenu u velikom procentu ubrzo napuštaju školovanje. Prema podacima *Fondacije* svega 10 odsto romske i egipćanske djece završava osnovnu školu. Razlozi za to su brojni. Među njima posebno su izraženi - nepoznavanje jezika i diskriminacija sa kojom se ta djeca suočavaju u školama. Najsvježiji primjer je prošlogodišnji slučaj u tivatskoj osnovnoj školi *Drago Milović*, kada su romski mališani udaljeni sa nastave zbog navodnog postojanja vaški, a nastavnice abolicirane od bilo kakve odgovornosti kada se pokazalo da vašeke nijesu bile problem.

„Napuštanje osnovne škole posebno je izraženo u Podgorici. U posljednje dvije godine oko 50 odsto te djece napušta obavezno školovanje”, kaže Zeković. On napominje da je veliki problem i kvalitet

obrazovanja romske djece u osnovnim školama. „Ima primjera da su romska deca u šestom razredu nedovoljno pismena i sa slabim razumijevanjem službenog, crnogorskog jezika”.

U *Fondaciji* smatraju da ima načina da se poboljša situacija sa obrazovanjem

Roma. Jedan od mehanizama, kada je riječ o osnovnom obrazovanju je, smatraju u *Fondaciji*, uvođenje romskih asistenata koji bi bili podrška romskoj djeci tokom školovanja. *Fondacija* je oživjela taj model, asistenti postoje u nekoliko škola, ali prema riječima Zekovića država nema sluha da taj model i zvanično prihvati.

„Komisija Vlade Crne Gore nije

Prema podacima koje je u maju prošle godine od Ministarstva prosvjete i nauke dobila *Akcija za ljudska prava*, od usvajanja Zakona o osnovnom obrazovanju 2007. godine, pa sve do maja 2009. godine samo je jedan roditelj romske nacionalnosti sankcionisan zbog toga što njegovo dijete nije upisano u školu ili zbog toga što je napustilo osnovnu školu

nasljeđe u sopstvenoj zajednici”.

KONKRETNE MJERE UMJESTO LIJEPE PRIČE: Ivana Jelić smatra da je neophodno uvesti nove konkretne mjere afirmativne akcije. „To bi moglo biti pružanje besplatnog dnevnog boravka za djecu u osnovnim školama, besplatni

udžbenici i dodatne besplatne pripreme za polaganje ispita na svim nivoima školovanja”.

Za sada afirmativne mjere postoje kada je riječ o srednjem i visokom obrazovanju. Postoji garantovan broj mjesta pri upisu u srednje škole. Takođe, Univerzitet Crne Gore svake školske godine upisuje određen broj studenata romske nacionalnosti po principu afirmativne akcije, posebno prosvjetno-pedagoške, psihološko-sociološke, medicinske, pravne i ekonomske struke, za koje država snosi sve troškove školovanja.

Prema skorašnjim podacima *Romskog savjeta* fakultet je do sada upisalo 13 Roma, dok ih je u srednjim školama oko 35. To je porast u odnosu na vrijeme kada mjere afirmativne akcije nijesu postojale. Obrazovanje odraslih, međutim, potpuno je zanemareno, tvrdi *Andrija Đukanović*.

Iako se situacija poboljšala u odnosu na prije nekoliko godina, broj Roma, Egipćana i Aškalija koji završavaju srednju školu i fakultete neće se povećavati, saglasni su naši sagovornici, ako država i dalje bude stajala po strani. A više od polovine romske djece i dalje ostane van osnovnog obaveznog obrazovanja. Da žele u školu mnoga od te djece to su već kazala istraživačima njihove stvarnosti.

Milena PEROVIĆ-KORAĆ
Biljana ALKOVIĆ

NE SPROVODE ZAKON: Slavoljub Stijepović

obrazovanost roditelja. „Tu su nemogućnost podrške roditelja i pomoći u učenju, siromaštvo i socijalna isključenost, nedostatak samopouzdanja, nekvalitetno prethodno obrazovanje, nedovoljno poznavanje službenog jezika, tradicionalističko i diskriminatorско

(Projekat je podržan od strane Delegacije EU u Crnoj Gori, a svi nalazi su isključivo rezultat istraživanja našeg novinarskog tima)